

**НАСТАВНО НАУЧНОМ ВЕЋУ
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ**

На основу члана 231. став 1. алинеја 17. и члана 278. Статута Факултета, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду нас је на својој XX редовној седници, одржаној дана 27.09.2018. године, изабрало у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације "ПРЕДСТАВЉАЊЕ СВЕТЛОСТИ. СИМБОЛИКА УКРАСА РАНОХРИШЋАНСКИХ СВЕТИЉКИ СА ПРОСТОРА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА (IV-VII ВЕК" коју је поднела докторанд Данијела Т. Тешић Радовановић. Након увида и подробног разматрања поднете докторске дисертације, слободни смо да поднесемо следећи

Реферат о завршеној докторској дисертацији

Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Данијела Т. Тешић Радовановић рођена је 1975. године у Београду. Студије историје уметности на Одељењу за историју уметности Филозофског факултета Универзитета у Београду уписала је 1994. године, а дипломирала 2001. године. Дипломски рад „Неки аспекти иконографије надгробних споменика са територије римских провинција источне Далмације и југоисточне Паноније“ одбранила је код ментора проф. др Александра Јовановића. Постдипломске магистарске студије на Одељењу за историју

уметности Филозофског факултета Универзитета у Београду уписала је 2004. године код ментора проф. др Александра Јовановића, а 2010. уписала је докторске студије историје срењовековне уметности код ментора проф. др Јелене Ердељан. Године 2016. одобрена јој је израда докторске дисертације на тему "ПРЕДСТАВЉАЊЕ СВЕТЛОСТИ. СИМБОЛИКА УКРАСА РАНОХРИШЋАНСКИХ СВЕТИЉКИ СА ПРОСТОРА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА (IV-VII ВЕК)".

Данијела Тешић-Радовановић запослена је као асистент на Катедри за историју уметности Филозофског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици. Учествовала је и излагала радове на више међународних научних скупова и објављивала радове у стручној периодици, у земљи и иностранству.

Докторска дисертација Данијеле Т. Тешић Радовановић "ПРЕДСТАВЉАЊЕ СВЕТЛОСТИ. СИМБОЛИКА УКРАСА РАНОХРИШЋАНСКИХ СВЕТИЉКИ СА ПРОСТОРА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА (IV-VII ВЕК)" написана је на 318 страница текста са пратећим научним апаратом, напоменама и библиографијом, као и 79 слика приложених у дигиталној форми. Текст дисертације подељен је у осам поглавља, свако са више потпоглавља.

Предмет и циљ дисертације:

Непосредни предмет проучавања докторске дисертације "ПРЕДСТАВЉАЊЕ СВЕТЛОСТИ. СИМБОЛИКА УКРАСА РАНОХРИШЋАНСКИХ СВЕТИЉКИ СА ПРОСТОРА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА (IV-VII ВЕК)" јесте украс ранохришћанских светиљки насталих и коришћених у периоду између IV и VII века на простору централног Балкана. Светиљке са централног Балкана својом функцијом, декорацијом и контекстом налаза уклапају се у токове Ромејског, а у ширем смислу и јудео-хришћанског медитеранског света. Као и у другим деловима Царства и овде се на светиљкама могу пратити појаве и тенденције присутне у визуелној култури касне антике. На лампама се тако уочава постепено нестајање паганске и секуларне тематике у корист хришћанских тема. Поред тога мотиви на лампама одражавају културни синкретизам периода и показују

начине којима су паганске слике кроз процес *interpretatio christiana* инкорпориране у хришћанску визуелну културу и добиле ново хришћанско значење.

Циљ докторске дисертације "ПРЕДСТАВЉАЊЕ СВЕТЛОСТИ. СИМБОЛИКА УКРАСА РАНОХРИШЋАНСКИХ СВЕТИЉКИ СА ПРОСТОРА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА (IV-VII ВЕК)" јесте да анализом форми и украса ранохришћанских светиљки са овог подручја допринесе бољем и свеобухватнијем познавању извора и различитих видова симболизма светлости у ранохришћанској визуелној култури, као и утицаје хришћанског поимања светлости на начине употребе и декорацију светиљки са простора централног Балкана. Светиљке са ранохришћанским представама, чији је култни значај и избор украса у непосредној вези са симболичким аспектима светлости, посматране су на плану транскултуралности касне антике, те политичких и религиозних промена које су обележиле овај период. Тиме је фокус истраживања померен са иконографске анализе ка интердисциплинарном иконолошком истраживању, које поред значења слике преиспитује и улогу предмета у одређеном културном и религиозном контексту, као и однос посматрача према светиљци као сасуди светлости. Култна улога светлости и ватре као архетипских симбола, те светиљке као предмета који је посредник у манифестацији светлосног симболизма, посматрана је затим у оквиру различитих религиозних пракси позноантичког медитеранског света. Посебна пажња посвећена је значењу светлости, ватре и светиљке у Старом и Новом завету, који су били непосредни извор хришћанског симболизма светлости.

Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању:

Основне хипотезе од којих полази истраживање везано за израду докторске дисертације "ПРЕДСТАВЉАЊЕ СВЕТЛОСТИ. СИМБОЛИКА УКРАСА РАНОХРИШЋАНСКИХ СВЕТИЉКИ СА ПРОСТОРА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА (IV-VII ВЕК)" тичу се следећег: Светиљке сведоче и о променама у култној пракси, те формирању нових религиозних навика, попут ходочашћа због побожности или исцељења, као и о значају маслиновог уља у хришћанској култној пракси. Истовремено оне показују да су неки аспекти симболизма светла и светиљке архетипски и универзални, те да опстају

упркос религиозним променама. Истраживање је указало и на могућу везу између представа на светилкама и другим предметима хришћанске визуелне културе са чувањем успомене на хришћанске мученике са овог простора у кругу локалне заједнице, документујући постојање култова који су временом заборављени. Највећа пажња у раду посвећена је управо предметима који својом декорацијом, симболиком и контекстом налаза одражавају поменуте аспекте и тенденције. Основне аспекте симболизма светлости хришћанство преузима из јудаизма, али управо током периода касне антике на хришћанску мисао снажно је утицао неоплатонизам што се манифестовало како на плану симболизма светлости, тако и на плану хришћанске визуелне културе у целини. Светлост је у хришћанству један од конститутивних феномена, коме је пуна пажња посвећена у теолошкој мисли, где је светлост перципирана као божанска еманиација и материјална појава чија је природа најближа трансцендентној божанској суштини. Поред тога, светлост је имала веома важно место у обликовању сакралног простора, где су практична и симболична улога светлости нераскидиво повезане, што је најнепосредније изражено кроз олтарске лампе, које су непрестано гореле, подсећајући да је Христос увек присутан у храму и међу вернима. На тај начин је медитеранска традиција поимања светилке као божанског симбола у хришћанству добила нову димензију кроз непосредно изједначавање лампе и Бога. Лампе су имале и важно место у култу мученика и реликвија, а биле су и најчешћи вотивни дар. Спој пламена као симбола Христа и хришћанских мотива којима су светилке украшене претварао их је у умањена преносива светлишта, увек на располагању вернику. Истраживање је потврдило претпоставку да симболичко значење лампе надилази њену употребну функцију, те да је лампа симбол сама по себи. Према квалитет израде или декорација лампе нису утицали на њену основну улогу, изради и декорацији лампи намењених сакралном контексту придавана је посебна пажња. Као употребни предмет светилка се појављује као маркер хришћанског идентитета, једнако као што је у време римске експанзије била израз идеје *romanitas*.

Кратак опис садржаја дисертације:

Докторска дисертација "ПРЕДСТАВЉАЊЕ СВЕТЛОСТИ. СИМБОЛИКА УКРАСА РАНОХРИШЋАНСКИХ СВЕТИЉКИ СА ПРОСТОРА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА (IV-VII ВЕК)" има следећу структуру изражену кроз следећа поглавља:

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

2. МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР И ИСТОРИЈАТ ИСТРАЖИВАЊА

3. СВЕТЛОСТ И ВАТРА КАО АРХЕТИПСКИ СИМБОЛИ

Потпоглавља овог, трећег, поглавља разматрају следећа питања - од ватре до лампе тј. вештачко осветљење од праисторије до касне антике као и *Oleum et Opera*, маслина и маслиново уље у медитеранској традицији

4. СВЕТЛОСТ И СВЕТИЉКА У ПОЛИТЕИСТИЧКИМ РЕЛИГИЈАМА МЕДИТЕРАНА

У оквиру овог поглавља разматра се култ сунца као свевидећег ока у Месопотамији и Египту, те култ грчког бога Хелиос и римског Сола, а тиме и значај и значење светлости и лампе у грчко-римском свету

5. СВЕТИЉКЕ И СВЕТЛОСТ У КАСНОЈ АНТИЦИ

У оквиру петог поглавља разматра се питање Божанска светлости у Старом завету, а затим и питање светиљке у Старом завету и Светој земљи, да би се даље прешло на разматрање питања бога и светла у неоплатонистичкој филозофији и њихове рецепције у хришћанству, од Плотина до Псеудо Дионисија. Потпоглавља петог поглавља дисертације баве се питањима као што су ранохришћанска теологија и иконологија светлости, светлост у Новом завету и патристичкој рецепцији: Исус као светло света, иконологија светлости и формирање сакралног простора у хришћанству, начини представљања светлости у ранохришћанској визуелној култури, светиљке у Новом завету - светлост и живот, аспекти употребе светлости у раном хришћанству. Последње потпоглавље петог поглавља дисертације доноси преглед касноантичких светиљки и разматрање светиљке као знака хришћанског идентитета.

6. ИСТОРИЈСКЕ ПРИЛИКЕ НА ЦЕНТРАЛНОМ БАЛКАНУ У КАСНОАНТИЧКОМ РАЗДОБЉУ

У оквиру шестог поглавља разматра се хришћанство на централном Балкану од III до VII века, од великих прогона до доласка Словена.

7. КАСНОАНТИЧКЕ СВЕТИЉКЕ СА РАНОХРИШЋАНСКИМ МОТИВИМА СА ПРОСТОРА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА

Седмо поглавље дисертације, у оквиру више припадајућих потпоглавља, разматра бронзане а затим и керамичке ранохришћанске светиљке са овог простора уз преглед типова и декорације. У оквиру овог поглавља разматрају се и питања значења представа на ранохришћанским светиљкама - мотива крста и Христовог монограма, мотива рибе и маритимне тематика, фигуралних представа и портрета на ранохришћанским светиљкама, те представа грађевина, зооморфних, флоралних и геометријских мотива. Важна потпоглавља седмог поглавља дисертације носе називе Светло из прошлости. Представе на лампама у времену и простору, Апропријација паганских слика: светиљка са грифоном у хришћанском контексту, Медитеранске везе: од Селеукије преко Антиноје и Абу Мине до Сингидунума, Паганин међу хришћанима: о могућем идентитету портрета на северноафричкој светиљци из Сингидунума, *In domi dei*. Ко је био Термогенес (Хермогенес)? што указује на отварање изузетно значајних питања повезаности (у овом случају кроз светиљке и симболику њиховог украса) балканског и медитеранског културног простора у периоду позне антике.

8. ЗАКЉУЧАК

9. КАТАЛОШКИ ПРЕГЛЕД

Докторска дисертација на крају садржи списак извора, библиографију и илустративне прилоге.

Остварени резултати и научни допринос дисертације:

Докторска дисертација "ПРЕДСТАВЉАЊЕ СВЕТЛОСТИ. СИМБОЛИКА УКРАСА РАНОХРИШЋАНСКИХ СВЕТИЉКИ СА ПРОСТОРА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА (IV-VII ВЕК)" представља значајан допринос познавању визуелне културе позноантичког раздобља на територији Балкана а посебно разумевању симболике светиљки и припадајућег репертоара мотива који се на њима представља, сагледаних у контексту визуелне културе РOMEЈСКОГ ЦАРСТВА и медитеранског света у периоду од IV до VII века. Дисертација је заснована на истраживањима утемељеним на интердисциплинарном приступу и свеобухватно сагледава ово изузетно сложено и по

много чему парадигматично питање које се тиче културне динамике религије и визуелне културе у хришћанском РOMEЈСКОМ царству.

Закључак:

Будући да је докторска дисертација "ПРЕДСТАВЉАЊЕ СВЕТЛОСТИ. СИМБОЛИКА УКРАСА РАНОХРИШЋАНСКИХ СВЕТИЉКИ СА ПРОСТОРА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА (IV-VII ВЕК)" коју је поднела докторанд Данијела Т. Тешић-Радовановић у потпуности урађена према одобреној пријави, те да представља оригинално и самостално научно дело, слободни смо да Наставно-научно веће Филозофског факултета Универзитета у Београду обавестимо да су се стекли услови за њену јавну одбрану.

др Јелена Ердељан, ментор

ванредни професор на Одељењу за историју уметности

др Влада Станковић

редовни професор на Одељењу за историју

др Иван Стевовић

Београд, 19.11.2018.

ванредни професор на Одељењу за историју уметности

